

MUISTIO

LUKIOLAIN MUUTOKSEN VAIKUTUKSET USKONNON JA ELÄMÄNKATSOMUSTIEDON OPETUKSEEN SEKÄ LUKION TOIMINTAAN

Opetushallitus käsittelee tässä muistiossa uskonnon ja elämäncatsomustiedon opetuksen järjestämiseen ja lukion muuhun toimintaan liittyviä kysymyksiä.

Lukiolain (629/1998) 9 §:ssä (muutettu lailla 455/2003) säädetään seuraavaa:

1 mom

Koulutuksen järjestäjän tulee järjestää opiskelijoiden enemmistön uskonnon mukaista uskonnon opetusta. Opetus järjestetään tällöin sen mukaan, mihin uskonnolliseen yhdyskuntaan opiskelijoiden enemmistö kuuluu. Tähän uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvat opiskelijat osallistuvat oman uskontonsa opetukseen. Opiskelija, joka ei kuulu tähän uskonnolliseen yhdyskuntaan, voi halutessaan osallistua mainittuun uskonnonopetukseen.

2 mom

Vähintään kolmelle evankelis-luterilaiseen kirkkoon tai vähintään kolmelle ortodoksisen kirkkokuntaan kuuluvalla opiskelijalla, jotka eivät osallistu 1 momentissa tarkoitettuun uskonnon opetukseen, järjestetään heidän oman uskontonsa opetusta.

3 mom

Muuhun kuin 2 momentissa mainittuihin uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluvalla vähintään kolmelle opiskelijalle, jotka eivät osallistu 1 momentissa tarkoitettuun uskonnonopetukseen, järjestetään heidän oman uskontonsa opetusta, jos opiskelijat sitä pyytävät.

4 mom

Jos opiskelija kuuluu useampaan kuin yhteen uskonnolliseen yhdyskuntaan, opiskelija päättää, minkä uskonnon opetukseen hän osallistuu.

5 mom

Uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomalle opiskelijalle, joka ei osallistu 1 momentissa tarkoitettuun uskonnonopetukseen, opetetaan elämäncatsomustietoa. Uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvalla opiskelijalle, jolle ei järjestetä hänen oman uskontonsa opetusta, opetetaan hänen pyynnöstään elämäncatsomustietoa. Koulutuksen järjestäjän tulee järjestää elämäncatsomustiedon opetusta, jos opetukseen oikeutettuja opiskelijoita on vähintään kolme.

6 mom

Uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumaton opiskelija voi osallistua myös sellaiseen koulutuksen järjestäjän järjestämään uskonnon opetukseen, joka opiskelijan saaman kasvatuksen ja kulttuuritaustan perusteella ilmeisesti vastaa hänen uskonnollista katsomustaan.

7 mom

Opiskelijalle, joka aloittaa lukiokoulutuksen 18 vuotta täytettyään, opetetaan hänen valintansa mukaisesti joko uskontoa tai elämäncatsomustietoa.

1. Opiskelijan uskonnon tai elämäkatsomustiedon opiskelun vaihtoehdot

1.1. Opetushallituksen tehtävä

Opetushallitus vahvistaa evankelis-luterilaisen ja ortodoksisen uskonnon sekä elämäkatsomustiedon opetussuunnitelman perusteiden lisäksi muiden uskontojen opetusta varten erikseen opetussuunnitelman perusteet. Vaikka jonkin uskonnon opetukseen ei olisi laadittu opetussuunnitelman perusteita, niin opetus aloitetaan vähintään kolmen opiskelijan sitä pyytäessä ja alkuvaiheessa sovelletaan lukion opetussuunnitelman perusteissa mainittuja kaikille uskonnoille yhteisiä tavoitteita. Koulutuksen järjestäjä ilmoittaa asiasta Opetushallitukselle, joka laatii kyseiset opetussuunnitelman perusteet yhteistyössä asianomaisen uskonnollisen yhdyskunnan kanssa ja hyväksyy ne. Vahvistetut opetussuunnitelman perusteet lähetetään koulutuksen järjestäjille ja lukioille ja ne ovat nähtävissä Opetushallituksen www.oph.fi-sivuilla.

Opetushallitus esittää opetusministeriölle, että se selventäisi säädösten muuten kuin opetusta pyytäneiden opiskelijoiden osallistumisvelvoitteen oman uskonnon opetukseen. Opetushallitus suosittaa, että siihen asti kunnes osallistumisvelvoite on säädösten täsmennetty vain ne opiskelijat, jotka ovat pyytäneet oman uskonnon opetusta, osallistuvat opetukseen (Eduskunnan oikeusasiamiehen päätös 6.6.2005).

1.2. Koulutuksen järjestäjän tehtävä

Koulutuksen järjestäjä on velvollinen järjestämään sen Suomessa rekisteröidyn uskonnollisen yhdyskunnan mukaista uskonnon opetusta, johon opiskelijoiden enemmistö kuuluu. Tähän opetukseen voivat osallistua opiskelijan omasta pyynnöstä myös muihin uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluvat tai niihin kuulumattomat opiskelijat. Uskonnollisia yhdyskuntia ovat evankelis-luterilainen kirkko, ortodoksinen kirkkokunta sekä Suomessa rekisteröidyt uskonnolliset yhdyskunnat. Lisäksi lain voimaantulosäännöksen mukaan uskonnolliseen yhdyskuntaan rinnastetaan sellainen lain voimaantullessa toiminut uskonnollinen yhdistys, jota lukiokoulutuksen järjestäjä on pitänyt aikaisemmin säännöksissään tarkoitettuna uskontokuntana. Säännös koskee Herran kansa nimistä yhdistystä. Säännöksissä tarkoitettu opiskelijamäärä lasketaan ottaen huomioon kaikki koulutuksen järjestäjän lukion opiskelijat (niin sanottu kolmen sääntö, lukiolaki 9 §). Järjestäjäkohtaista opiskelijoiden lukumäärää tarkastellaan erikseen suomenkielisessä ja ruotsinkielisessä koulutuksessa.

Silloin, kun koulutuksen järjestäjän opiskelijoiden enemmistö on evankelis-luterilaisia, sovelletaan kolmen sääntöä uskonnonopetuksen osalta ortodoksiseen kirkkokuntaan kuuluviin ja elämäkatsomustiedon osalta uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomiin opiskelijoihin. Tämän mukaan vähintään kolmelle ortodoksiopiskelijalle, jotka eivät osallistu enemmistön uskonnon opetukseen, järjestetään ortodoksista uskonnon opetusta ja kolmelle elämäkatsomustiedon opetukseen oikeutetulle opiskelijalle opetetaan elämäkatsomustietoa. Elämäkatsomustiedossa kolmen opiskelijan lukumäärään lasketaan uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomien opiskelijoiden lisäksi muut opetukseen oikeutetut opiskelijat.

Muuhun Suomessa rekisteröityyn uskonnolliseen yhdyskuntaan kuin evankelis-luterilaiseen kirkkoon tai ortodoksiseen kirkkokuntaan kuuluville opiskelijalle, jotka eivät osallistu enemmistön uskonnon opetukseen, järjestetään heidän oman uskontonsa opetusta, jos he sitä pyytävät ja kolmen sääntö täyttyy.

Lukiolain 9 §:n 3 momentissa tarkoitettuun muiden uskonnollisten yhdyskuntien uskonnon opetukseen osallistuvat ne opiskelijat, jotka ovat pyytäneet kyseistä uskonnonopetusta. Opiskelijoiden tulee olla kyseisen uskonnollisen yhdyskunnan jäseniä tai opiskelijan saaman kasvatuksen ja kulttuuritaustan (Lukiolaki 9 § 6 mom) tulee vastata opetusta.

Niiden opiskelijoiden määrää, jotka eivät kuulu Suomessa rekisteröityyn uskonnolliseen yhdyskuntaan, ei oteta huomioon, kun tarkastellaan koulutuksen järjestäjän velvoitetta aloittaa uuden uskonnon opetus tai jatkaa kyseisen uskonnon opetuksen järjestämistä. Opiskelun jo aloittaneelle ortodoksisen, oman uskonnon tai elämäkatsomustiedon opiskelijalla tulee kuitenkin taata mahdollisuus suorittaa valitsemansa oppimäärä loppuun, vaikka opetusryhmän koko pienenesi alle kolmen.

Päätös eri uskonnollisten yhdyskuntien mukaisen uskonnon opetuksen järjestämisestä koulutuksen järjestäjän lukioissa tulee tehdä hallintolain mukaisella tavalla. Päätökseen voidaan hakea muutosta hallintovalituksella (Laki lukionlain muuttamisesta 478/2003, 34 §).

Koulutuksen järjestäjä sijoittaa opiskelijat oman uskontonsa opetukseen ja uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomat opiskelijat elämäkatsomustietoon. Aiemmasta vapauttamismenettelystä on luovuttu eli enemmistön uskonnonopetuksesta ei enää haeta vapautusta.

Oman uskonnon opetukseen osallistumisesta tulee paikallisesti tehdä erillinen päätös jokaisen muuhun kuin evankelis-luterilaiseen, ortodoksiseen tai elämänkatsomustietoon osallistuvan opiskelijan kohdalla. Lukio voi tarvittaessa pyytää opiskelijalta luotettavan selvityksen uskonnollisen yhdyskunnan jäsenyydestä.

1.3. Opiskelijan asema

Lukiolain 7 §:ssä säädetään uskonto tai elämänkatsomustieto opiskelijalle pakolliseksi aineeksi. Lukiolain 9 §:n 1, 2 ja 5 momenteissa säädetyn mukaisesti opiskelija osallistuu joko sen uskonnollisen yhdyskunnan mukaan järjestettyyn uskonnonopetukseen, mihin opiskelijoiden enemmistö kuuluu, ortodoksiseen uskonnon opetukseen tai elämänkatsomustiedon opetukseen. Muihin uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluvilla opiskelijoilla on oikeus osallistua oman uskonnon opetukseen omasta pyynnöstään. Aloite osallistumisesta on opiskelijalla.

Opiskelijoiden enemmistön uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvat opiskelijat opiskelevat enemmistön uskonnon mukaista uskontoa. Lisäksi opiskelija, joka ei kuulu tähän uskonnolliseen yhdyskuntaan, voi ilmoituksensa perusteella osallistua tähän opetukseen. Ilmoittautumisen menettelytavoista päättää koulutuksen järjestäjä.

Lukion on hyvä korostaa opiskelijoille, että katsomusopetusta koskevilla valinnoissa pyritään samalla tavoin kuin muidenkin opintojen valinnoissa siihen, että ratkaisu olisi pysyvä.

Lukiolain 9 §:n voimaantullessa enemmistön uskonnon opetukseen osallistui osa sellaisista opiskelijoista, jotka eivät kuuluneet mihinkään uskonnolliseen yhdyskuntaan tai kuuluivat johonkin muuhun uskonnolliseen yhdyskuntaan kuin evankelis-luterilaiseen kirkkoon. Eduskunnan oikeusasiamiehen kannanoton perusteella koulutuksen järjestäjän tai lukion tulee tiedottaa opiskelijoille, että näiden tulee erikseen ilmoittaa, mihin uskonnon opetukseen hän jatkossa osallistuu (mikäli ilmoitusta ei ole tehty lain voimaantulon jälkeen). Ilmoittautumismenettelystä päätetään paikallisesti.

Opiskelija, joka kuuluu sellaiseen uskonnolliseen yhdyskuntaan, jonka oman uskonnon opetusta koulutuksen järjestäjä ei järjestä tai opiskelija ei ole pyytänyt oman uskonnon opetusta tai joka ei kuulu mihinkään rekisteröityyn uskonnolliseen yhdyskuntaan, voi uusien säädösten mukaan osallistua myös elämänkatsomustiedon opetukseen omasta pyynnöstään.

Jos Suomessa rekisteröityyn uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumattoman opiskelijan saama kasvatus ja kulttuuritausta vastaa jotain koulutuksen järjestäjän tarjoamaa uskonnon opetusta, hän voi omasta pyynnöstään osallistua kyseiseen uskonnon opetukseen.

Lukiolain 9 §:ssä mainitaan myös mahdollisuus, että opiskelija kuuluu useampaan kuin yhteen uskonnolliseen yhdyskuntaan. Tällöin opiskelija päättää, mihin uskonnon opetukseen hän osallistuu.

Uskonnolliset yhdyskunnat päättävät itse, sallivatko ne jäsenilleen kaksoisjäsenyyttä.

Uskonnonvapauslain siirtymäsäädösten johdosta tämä tilanne voi tulla kysymykseen vasta kolme vuotta lain voimaantulon jälkeen (1.8.2006).

Lukiolain 9 §:n 7 momentissa säädetyn mukaan opiskelijalle, joka aloittaa lukiokoulutuksen 18 täytettyään, opetetaan hänen oman valintansa mukaan joko uskontoa tai elämäntietoa.

2. Uskonnollisen yhdyskunnan antama lukion uskonnon opetusta korvaava opetus

Uskonnollisen yhdyskunnan antamaan opetukseen sovelletaan yleisiä hyväksilukemisen säädöksiä. Uskonnollisen yhdyskunnan antamasta opetuksesta ei merkitä arvosanaa todistukseen.

3. Uskonnon opetuksen luonne

Säädösmuutosten ehkä näkyvin muutos on ilmaisun ”tunnustuksen mukainen opetus” muuttaminen ”oman uskonnon opetuksi”. Tämä ei edellytä uskonnon opetuksen sisältöjen muutosta.

Keskustelussa on usein noussut esiin uskonnon opetuksen ja uskonnon harjoittamisen suhde. Uskonnon opetusta säätelevät edelleen opetussuunnitelman perusteet ja paikalliset opetussuunnitelmat. Opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti järjestetty uskonnon opetus ei ole Suomen perustuslain (731/1999) 11 §:ssä tarkoitettua uskonnon harjoittamista.

Uskonnon opetukseen sisältyy olennaisena osana oman uskonnon tuntemus.

Perustuslakivaliokunnan kannanoton mukaan uskontoon perehtymiseen kuuluu myös

tutustuminen uskonnonharjoittamisen muotoihin ja tapoihin. Tutustuminen rukouksiin, virsiin ja uskonnollisiin toimituksiin on osa uskonnon opetusta. Esimerkiksi opetukseen liittyvä opintokäynti, jossa tutustaan kirkkoon, moskeijaan tai vastaavaan uskonnolliseen rakennukseen tai seurataan uskonnollista toimitusta siihen osallistumatta, ei ole uskonnollinen tilaisuus vaan osa opetusta. Kaiken opetuksen ja muun toiminnan tulee olla pedagogisesti perusteltua ja opetussuunnitelman mukaista.

4. Koulun perinteiset juhlat

Suomalaisella lukiolla on useita perinteisiä juhlia kuten joulujuhla, kevätjuhla sekä YK:n päivän ja itsenäisyyspäivän juhla. Niihin saattaa sisältyä joitakin uskontoon viittaavia elementtejä. Eduskunnan perustuslakivaliokunta on tähdentänyt, että tällaiset juhlatraditiot ovat osa suomalaista kulttuuria. Juhlaan mahdollisesti sisältyvän virren tai joulu-evankeliumin johdosta ei juhlaa voida pitää uskonnon harjoittamiseksi katsottavana tilaisuutena.

Lukion juhlat ovat osa opetusta ja koulutyötä. Lukiolain 2 §:n mukaan opetuksessa tulee olla yhteistyössä kotien kanssa. Oppilaitoksen tulee tiedottaa opiskelijoille ja näiden huoltajille oppilaitoksessa järjestettävistä tapahtumista ja niiden sisällöstä. Tarvittaessa opiskelijan kanssa sovitaan opiskelijaa koskevista yksilöllisistä järjestelyistä ja mahdollisesta vaihtoehtoisesta toiminnasta.

Suomalaisen koulujuhlaperinnön vaalimisessa ja kehittämisessä lähtökohtana tulee olla yhteisöllisyyden ja suvaitsevaisuuden periaate.

5. Oppilaitoksen uskonnolliset tilaisuudet

Lukio voi edelleen järjestää uskonnollisia tilaisuuksia kuten jumalanpalveluksia ja uskonnollisia päivänavauksia. Tällaiset tilaisuudet katsotaan uskonnon harjoittamiseksi. Perustuslain 11 §:n 2 momentin mukaan ketään ei voida velvoittaa osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen. Tämän perusteella opiskelijaa ei voida velvoittaa osallistumaan hänen omantuntonsa vastaiseen jumalanpalvelukseen, uskonnolliseen päivänavaukseen tai muuhun uskonnolliseen tilaisuuteen.

Opiskelijan tulee ilmoittaa, jos hän ei osallistu uskonnon harjoittamiseen. Ilmoituksen voi tehdä kertaluontoisesti esimerkiksi lukioon ilmoittauduttaessa tai tapauskohtaisesti. Ilmoituksen muodon päättää koulutuksen järjestäjä.

Perustuslain 11 §:n 2 momentin tarkoituksena ei ole estää muiden positiivista uskonnon harjoittamisen vapautta. Sen tarkoituksena on ensisijassa suojata henkilöä omantuntonsa vastaiselta uskonnon harjoittamiselta. Opiskelijan pyynnöstä hänet vapautetaan omantunnon syistä uskonnon harjoittamisesta. Koulutyön sujuvuuden kannalta ilmoitus on hyvä tehdä mahdollisimman ajoissa etukäteen, esimerkiksi lukukauden alussa.

Koulutuksen järjestäjällä ja lukiolla on velvollisuus tiedottaa opiskelijoille lukion toiminnasta. Koska opiskelijalla on ilmoituksensa perusteella perustuslain 11 §:n 2 momentin mukaan mahdollisuus kieltäytyä uskonnon harjoittamisesta, niin tiedotteista on tultava ilmi lukion järjestämät uskonnolliset tilaisuudet. Koulutuksen järjestäjä päättää ilmoitusmenettelystä.

6. Opettajan kelpoisuus

Laki Suomen kansalaisen oikeudesta olla maan palveluksessa uskontunnustukseensa katsomatta (173/21) siihen tehtyine muutoksineen on kumottu uudella uskonnonvapauslailla. Tämä tarkoittaa, että evankelis-luterilaista ja ortodoksista uskonnonopetusta antavalta opettajalta ei enää edellytetä asianomaisen kirkon jäsenyyttä.

Opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetussa asetuksessa (986/1998, muutos 693/2003) säädetään uskontoa opettavan aineenopettajan aineenhallintavaatimuksista siten, että opettajalta vaaditaan korkeakouluopinnot (55 ov, jos uskonto on hänen ainoa lukiossa opetettava aine ja 35 ov, jos hän opettaa lukiossa muuta ainetta) opetettavassa uskonnossa (evankelis-luterilainen ja ortodoksinen uskonto) sekä muiden uskontojen kohdalla asianomaisessa uskonnossa suoritut korkeakouluopinnot tai muulla tavoin hankitut riittävät tiedot ja asianomaisen uskonnon tuntemus.

7. Kouluhenkilöstön asema

Perusoikeusuudistuksen valmistelussa on katsottu, että uskonnon ja omantunnon vapautta koskevasta perusoikeussäännöksestä ei voida johtaa yleistä oikeutta kieltäytyä virkavelvollisuuksiin kuuluvasta tehtävästä vakaumuksen perusteella. Säännöksen on kuitenkin

katsottu puoltavan yleisesti työnjaollisia ja hallinnollisia järjestelyjä, joilla vältetään henkilön velvoittaminen vakaumustaan loukkaaviin työtehtäviin.

Hallituksen esityksessä Suomen perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta (HE 309/1993) todetaan, että uskonnon ja omantunnon vapauden ja virkavelvollisuuden hoitamisen väliset ristiriidat joudutaan ratkaisemaan tapauskohtaisesti.